

Новітні педагогічні технології як засіб активізації пізнавальної діяльності учнів на уроках української словесності

Відомо, що освітні системи в будь-якій країні світу повинні сприяти реалізації основних завдань соціально-економічного та культурного розвитку суспільства. Незадоволення багатьох країн результатами системи шкільної освіти сьогодні привело до необхідності її реформування. Для цього важливо розробити стратегічний напрям розвитку на перспективу. Якщо сьогодні запитати ділових людей в будь-якій країні: "Чого ви очікуєте від школи?", то і політичні діячі, і бізнесмени, і просто керівники відповідають: „Треба виховувати дитину так, щоб вона могла спочатку самостійно вчитись, а потім самостійно та творчо працювати і жити”.

Отже, сучасна школа повинна готувати учнів до життя. Для того, щоб знайти своє місце в житті, учень сучасної школи повинен володіти певними якостями:

- вміти адаптуватися у складних життєвих ситуаціях;
- вміти бачити проблему та знаходити шляхи раціонального її вирішення;
- самостійно та критично мислити;
- грамотно працювати з інформацією;
- усвідомлювати, де здобуті знання можуть бути використані в житті;
- вміти самостійно працювати з різними документами, робити аргументовані висновки.

Тому, в основу сучасної освіти покладені гуманні ідеї особистісно-орієнтованої освіти, мета якої полягає не в тому, щоб сформувати чи виховати, а знайти, підтримати та розвинути Людину в людині. Або іншими словами можна сказати так, що особистісно-орієнтоване навчання - це таке навчання, центром якого є особистість дитини.

Дитина в житті дорослих людей - це початкова точка відліку в різних життєвих ситуаціях.

- „Чи подумали ви про дітей?" - запитуємо ми батьків, що розлучаються.

- „Чи подумали ви про дітей?" - запитуємо ми вчителів, які проводять різні заходи для власного заспокоєння і самоствердження.

- „Чи подумали ви про дітей?" - хотілося б запитати керівників нашої держави, які протягом багатьох років свідомо, сплановано погіршували становище наших дітей.

- Отже, „Чи думаю я про дітей?" - це запитання із запитань, яке повинно виникати у кожного вчителя, перш ніж він починає справу, якою б хорошою і доброю вона не здавалась на перший погляд. Сучасне життя вимагає більш витонченішого, більш професійного підходу до освіти. Тому в сучасній педагогічній освіті і розробляються нові сучасні технології. Слово „технологія" грецького походження і означає „знання про майстерність".

Творення нової освітньої моделі особистісно-орієнтованої освіти спонукає педагогів до пошуку нових методичних ідей. Однією з таких перспективних педагогічних технологій можна вважати методичну систему „Розвиток критичного мислення".

Сьогодні серед невпинного потоку інформації дуже важливо вміти вибрати головне, вміти критично перевірити отриману інформацію і виробити власний план щодо її практичної реалізації. Це можуть зробити ті люди, які здатні критично мислити. Уміння критично мислити необхідне людині у всі часи. Але це особливо актуально сьогодні в наш час швидких змін.

Зміст технології - це складний процес отримання інформації, її осмислення, переробки, який закінчується прийняттям рішень.

Серед методик, які допомагають сформувати і розвинути критичне мислення можна назвати такі, які найчастіше використовуються мною на

уроках української літератури:

- інтерв'ю;
- гронування;
- коло Вена;
- п'ятихвилинне есе;
- круглий стіл;
- сенкан та інші.

Уроки критичного мислення мають свою структуру. Це:

1. Актуалізація.

Тут треба націлити учнів на мету, допомогти усвідомити важливість теми.

2. Усвідомлення.

На цьому етапі уроку вчителю необхідно залучити знання і досвід учнів до процесу самостійно-пошукового здобуття нових знань.

3. Рефлексія.

Етап, де проходить творче і критичне перетворення нових знань у власні переконання.

Уроки критичного мислення - це активна пошуково-пізнавальна діяльність школяра, в процесі якої діти вчаться мислити критично, виважувати значимість прочитаного.

А тепер хочу дещо детальніше зупинитися на інтерактивних технологіях навчання. В першу чергу хочу зупинитись на питанні - „Що ж це таке „інтерактивне навчання"? Щоб краще зрозуміти суть цього навчання, треба охарактеризувати три основні моделі навчання, які існують в сучасній школі.

1. Пасивна модель навчання.

Учень виступає тут в ролі „об'єкта" навчання, він повинен засвоїти і відтворити матеріал, переданий йому вчителем чи текстом підручника. На таких уроках учні, як правило, лише слухають і дивляться. Учні, як правило, не спілкуються між собою і не виконують якихось творчих

завдань.

2. Активна модель навчання.

Ця модель передбачає застосування методів, які стимулюють пізнавальну активність і самостійність учня. Тут учень виступає „суб'єктом“ навчання, виконує творчі завдання, вступає в діалог з учителем. Основними методами такого уроку є:

- самостійна робота;
- проблемні та творчі завдання учнів;
- запитання,, від учня до вчителя і навпаки.

Треба сказати, що саме така модель переважала-в освіті протягом багатьох років. Але сьогодні життя вносить певні поправки. І до цієї класифікації додамо інтерактивне навчання, як певний різновид активного навчання, який має свої закономірності та особливості, методи якого я постійно використовую на своїх уроках.

Слово "інтерактив" прийшло до нас з англійської і походить від слова "interact", де "inter" означає, а "act" - "дія". Таким чином, інтерактивний - це здатний до взаємодії, до діалогу. Інтерактивне навчання має конкретну мету — створити комфортні умови навчання, за яких кожен учень відчуває свою успішність, інтелектуальну спроможність. Суть інтерактивного навчання полягає в тому, що навчальний процес відбувається за умови постійної, активної взаємодії всіх учнів. Це - спів навчання, взаємо навчання, де і учень, і вчитель є рівноправними, рівнозначними суб'єктами навчання.

Інтерактивна взаємодія виключає перевагу одного учасника навчального процесу над іншим, так і однієї думки над іншою. На таких уроках учні вчаться бути демократичними, спілкуватися з іншими людьми, критично мислити, приймати продумані рішення. Такі підходи в нашій освіті не є повністю новими, вони частково використовувались ще в 20-і роки, але в даний час воно набуло зовсім іншого змісту.

Я переконалася, що інтерактивне навчання дозволяє різко

збільшити % засвоєння матеріалу, оскільки впливає не лише на свідомість учня, а й на його почуття, волю.

Наш мозок подібний на комп'ютер, а ми - його користувачі. Щоб комп'ютер працював, його треба ввімкнути. Так само треба „ввімкнути" і мозок учня. Коли навчання пасивне, мозок учня майже не вмикається. Щоб домогтися кращих результатів, учневі допомагає як слухова, так і зорова пам'ять. Але на цьому етапі життя і цього недостатньо.

Великий китайський педагог Конфуцій ще до нашої ери сказав:

„Те, що я чую, я забуваю. Те, що я бачу, я пам'ятаю. Те, що я роблю, я розумію." Ці три прості твердження обґрунтовують необхідність використання активних методів навчання. Сьогодні дещо змінивши слова китайського вченого, можна сформулювати кредо інтерактивного навчання:

„Те, що я чую, я забуваю. Те, що я бачу й чую, я трохи пам'ятаю. Те, що я чую, бачу, обговорюю й роблю, я набуваю знань і навичок.

А коли я передаю знання іншим, я стаю майстром." Таким чином, справжні міцні знання можна одержати лише за допомогою інтерактивного навчання.

Особливістю інтерактивного навчання є підготовка молодої людини до життя громадянської активності в громадянському суспільстві і демократичній правовій державі на уроках з будь-якого предмета. Це вимагає активізації навчальних можливостей учнів замість простого переказування „готової" інформації.

Я завжди дотримуюся структури інтерактивного уроку, який складаються з 5 елементів:

1. Мотивація.
2. Оголошення, представлення теми та очікуваних навчальних результатів.
3. Надання необхідної інформації.
4. Інтерактивна вправа - центральна частина заняття.

5. Підбиття підсумків, оцінювання результатів уроку.

Хочу дещо детальніше зупинитись на цих етапах. На першому етапі **(мотивація)** треба сфокусувати увагу учнів на проблеми і викликати інтерес до обговорюваної теми. Мотивація є своєрідною психологічною паузою, яка допомагає учням усвідомити що і навіщо вони будуть робити на цьому уроці. Мотивація чітко пов'язана з темою уроку, вона психологічно готує учнів до її сприйняття, налаштовує їх на розв'язання певних проблем. Цей елемент уроку має займати не більше 2 хвилин часу.

Другим елементом інтерактивного уроку є **оголошення, представлення теми та очікування навчальних результатів**. Мета цього етапу полягає в тому, щоб забезпечити розуміння учнями змісту їхньої діяльності, тобто того, чого вони повинні досягти на уроці і чого від них чекає вчитель. Напередодні уроку пишу на дошці те, чого я очікую від них на уроці. Але на окремих уроках до визначення очікуваних результатів залучаю і учнів. Це також дуже важливий етап уроку, тому що учні (не усвідомивши чого від них очікують) можуть сприйняти навчальний процес як ігрову форму, не пов'язану з навчальною діяльністю. Формулювання очікуваних результатів інтерактивного уроку має відповідати таким вимогам:

- це мають бути очікувані результати діяльності учнів, а не вчителя;
- формулювати треба таким чином: „Після цього уроку учні зможуть ...»

Таким чином, формулювання результатів під час проектування уроку є обов'язковою і важливою процедурою. Тому що правильно сформульовані, а потім досягненні результати - це 90% успіху. Однак, досягти результатів у інтерактивній моделі ми зможемо, тільки залучивши до діяльності учнів. На такому уроці дуже важливо нагадати учням, що наприкінці уроку Ви будете перевіряти наскільки вони досягли

таких результатів. Зразковою є та ситуація, коли після Вашого уроку учень не тільки знає, розуміє, чого він досяг, а й чого він хотів би досягнути на наступному уроці. Цей елемент уроку має займати теж 2 хв.

Мета наступного етапу уроку (**надання необхідної інформації**) - дати учням достатньо інформації, допомогти їм для того, щоб на її основі виконувати практичні завдання, але за мінімально короткий строк. Це може бути маленька лекція, ознайомлення з якоюсь науковою інформацією, або вчитель може надавати учням практичні поради до теми. Ця частина уроку повинна займати 6-8 хв. часу.

Метою наступного етапу уроку (**інтерактивна вправа - центральна частина уроку**) - є засвоєння навчального матеріалу, досягнення результатів уроку. Інтерактивна частина займає приблизно 25 хв. На цьому етапі уроку вчителю бажано дотриматись такої послідовності.

- інструктування (де вчитель розповідає про мету вправи, правила, послідовність дій і кількість часу на виконання завдань; запитання чи все учням зрозуміло;
- залежно від того, яку тут застосовуємо технологію, об'єднуємо учнів або розподіляємо ролі;
- далі йде виконання вправи, де вчитель виступає як організатор, помічник, ведучий дискусії;
- і, нарешті, презентація результатів.

В більшості випадків, коли урок підходить до кінця вчитель може дещо розслабитись, думаючи, що все в основному вдалося. Але на інтерактивному уроці підсумки (**своєрідна рефлексія**) якраз і є найважливішою частиною уроку. Тому що саме тут прояснюється зміст усього проробленого на уроці. Саме тут підводиться риска під знаннями, що повинні бути засвоєні, встановлюється зв'язок між тим, що вже відомо, і тим, що знадобиться їм у майбутньому.

Як видно з усього попереднього, на інтерактивному уроці всі етапи

взаємозв'язані. І на етапі рефлексії все це якраз і стає очевидним результатом. Інтерактивний урок побудований саме так, що всі етапи працюють на етап рефлексії. Ось такою є структура інтерактивного уроку.

Технології інтерактивного навчання.

Інтерактивні технології, які найбільше використовуються в педагогічній практиці, умовно ділимо на 4 групи:

1. Інтерактивні технології кооперативного навчання.
2. Інтерактивні технології колективно-групового навчання.
3. Технології ситуативного моделювання.
4. Технології опрацювання дискусійних питань.

В технологіях кооперативного навчання найчастіше використовується робота в парах та малих групах. Пам'ятайте, що для цього учнів треба об'єднати. Бо з об'єднаних груп виростають дорослі, здатні об'єднуватись і працювати разом, зрештою виростає об'єднана нація. Саме в таких групах нам треба вміти слухати один одного, приймати виважені рішення. Роботу в парах використовую на уроках тоді, коли потрібна індивідуальна робота, а от коли потрібне спільне вирішення, то більше підходить робота в малих групах. В таких групах працює від 3 до 5 учнів, вони сидять пліч-о-пліч, один проти одного. Члени групи розподіляють між собою ролі - головуючого, секретаря, посередника і доповідача, які вони будуть виконувати під час групової роботи.

Робота в групах має свої позитивні сторони:

- по-перше, учні вчаться самостійно працювати, приймати певні рішення;
- по-друге, всі учні класу (навіть найслабші) стають причетними до навчального процесу.

Негативним є те, що створюється шум. Хочеться проаналізувати

технології колективно-групового навчання, які передбачають одночасну спільну роботу всього класу і які, звичайно, можна і треба використовувати на уроках історії.

Одним із різновидів загально групового обговорення є технологія „**Мікрофон**“, яка надає можливість кожному сказати щось важливе, сказати швидко, по черзі, висловлюючи свою думку чи позицію.

З технологією „Мікрофон“ часто поєднується технологія „**Незакінчене речення**“. Ця технологія дає можливість ґрунтовніше працювати над формою висловлення власних думок, порівнюючи їх з іншими. Це дає можливість говорити коротко, але по суті і переконливо.

Досить відома і поширена така інтерактивна технологія колективного обговорення, як „**Мозковий штурм**“. Саме „мозковий штурм“ спонукає учнів проявити уяву та творчість, дає можливість їм вільно висловлювати свої думки. Мета „мозкового штурму“ чи „мозкової атаки“ в тому, щоб зібрати якомога більше ідей щодо певної проблеми.

Заслуговує на увагу „ажурна пилка“ та „дерево рішень“.

„Навчаючи - учусь“.

Як уже сьогодні відмічалось, у процесі навчання важливе значення має те, що я бачу і роблю. Але відомі і такі слова: „Коли я передаю знання іншим, я стаю майстром“. Для досягнення цієї мети важливим є використання методу „Навчаючи - учусь“. Він дає можливість учням взяти участь у передачі своїх знань однокласникам.

Технології ситуативного моделювання.

Модель навчання у грі - це побудова навчального процесу за допомогою включення учня у гру. Поширеною технологією імітаційної гри є **спрощені судові слухання**. На уроках української літератури ми часто проводимо урок-суд. А технологія спрощеного судового засідання дає можливість учням розіграти, судовий процес з конкретного питання з мінімальною кількістю учасників. Це процес, де задіяні три сторони: суддя, який буде слухати обидві сторони і приймати рішення,

обвинувачуваний і обвинувач. В кінцевому підсумку ця технологія дає можливість учням отримати спрощене уявлення про процедуру прийняття судового рішення, а також взяти участь у вправі, пов'язаній з аналізом, критичним мисленням і прийняттям рішень.

До технологій цього типу відносимо і „**громадські слухання**”. І на наших уроках зарубіжної літератури можливе при вивченні багатьох тем її використання. Громадські слухання, як відомо,

проводяться органами законодавчої влади, такими, як Верховна Рада, її комісії з метою одержання певної інформації. І використання певної технології на уроках дозволяє учням зрозуміти мету і порядок слухань, а також ролі і обов'язки членів державних органів. Учні на таких уроках одержують певний практичний досвід.

До технологій ситуативного моделювання відноситься і „**рольова гра**”, яку ми всі часто використовуємо. Мета рольової гри полягає в тому, щоб визначити ставлення до конкретної життєвої ситуації, набути досвіду шляхом гри, допомогти навчитися через досвід та почуття.

Розігрування конкретної життєвої ситуації за ролями допоможе учням виробити власне ставлення до неї, набути досвіду шляхом гри, сприяє розвитку уяви і навичок критичного мислення. У ході рольової гри учасники „розігрують у ролях” визначену проблему або ситуацію.

Технологія опрацювання дискусійних питань. В педагогічній практиці здавна відомо, що дискусії є важливим засобом пізнавальної діяльності учнів у процесі навчання.

Дискусія - це широке публічне обговорення якогось спірного питання. Вона значною мірою сприяє розвитку критичного мислення, дає можливість визначити власну позицію, вміти відстояти свою думку.

Метод ПРЕС

Ця технологія використовується при обговоренні дискусійних питань, у яких потрібно зайняти і чітко аргументувати визначену позицію з проблеми. Метод допомагає учням виробляти аргументи і

переконувати інших. Цей метод дуже добре застосовувати на уроках зарубіжної літератури, де вивчається діяльність історичної особи. Тут вчитель може використати цей метод і залучити до нього учнів. 1 учні повинні відстояти свою точку зору.

Нагадую учням, що є такі 4 етапи цього методу:

- учень має висловити свою думку, пояснити, у чому полягає його точка зору, починаючи зі слів - („я вважаю, що ...);
- довести на чому ґрунтуються ваші докази (я так думаю, що...);
- наведіть додаткові аргументи, підсилять ваші докази (наприклад...);
- узагальніть свою думку (учень робить висновок всього сказаного: отже, таким чином).

Метод ПРЕС слід використовувати на всіх уроках, де потрібна аргументація учнями своєї думки.

Займи позицію.

Цей метод корисний на початку роботи з дискусійними питаннями та проблемами. Його можна використовувати там, де є різні погляди на проблему. Слід використовувати дві протилежні думки, які не мають однієї правильної відповіді.

Дуже подібною до позиції „Займи позицію" є технологія „Зміни позицію". Вона теж дає можливість обговорити дискусійні питання за участі всіх учнів. Метод дозволяє стати на точку зору іншої людини, розвивати навички аргументації, активного слухання.

Зрозуміло, що уроки української літератури не можуть обійтися без такої технології, як дискусія. Дискусія - це широке публічне обговорення якогось спірного питання. Вона є важливим засобом пізнавальної діяльності, сприяє розвитку критичного мислення учнів, дає можливість визначити власну позицію, формує навички аргументації та відстоювання своєї думки, поглиблює знання з обговорюваної проблеми.